

Ірина Геннадіївна ЛУЦЕНКО,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ЕТАП АБО ТЕМПОРАЛЬНЕ ЯВИЩЕ?

Стаття присвячена аналізу проблем злочинності в умовах війни, а також ролі заходів протидії їй в контексті цивілізаційного розвитку. Проаналізовано вплив війни на соціальну, економічну, політичну та безпекову складову в країні, із зазначенням на зростанні рівня насильства та порушення правопорядку в умовах війни. Наголошено, що наслідки війни, як і злочинність, можуть змінювати соціальні структури, взаємодію між державами та громадянами, а також формувати нові види злочинної діяльності, зокрема військові і воєнні злочини, тероризм, торгівлю людьми тощо. У статті приділено увагу історичному розвитку злочинності, на ряду з існуванням війн, починаючи з античних часів. Акцентовано увагу на тому, що досвід і історичні приклади можуть стати підґрунтям для розробки заходів протидії злочинності в умовах війни, в тому числі, враховуючи сучасні виклики. Надані аргументи на користь заходів протидії злочинності в умовах війни як еволюційного етапу, як складової цивілізаційного розвитку людства, так і темпорального явища, що властиве окремим подіям з часовими обмеженнями.

Ключові слова: злочинність, кіберзлочинність, детермінація, протидія злочинності, війна, збройний конфлікт, кіберпростір, еволюційний етап, темпоральне явище, цивілізація.

Постановка проблеми. Війна завжди є фактором, який завдає негативні, часто дестабілізуючі, а в гіршому випадку, руйнівні, зміни в соціальній, економічній, політичній та безпековій ситуації в країні. В умовах збройного конфлікту зазвичай зростає рівень насильства, порушення правопорядку та злочинності, оскільки інститутам влади, як правило, не

вистачає ресурсів для контролю за ситуацією, вони стають обмеженими та недостатньо дієвими. На ряду із цим відбувається збільшення злочинності, а саме кримінальних правопорушень, які можуть бути пов'язані з військовими діями, як-от воєнні злочини, військові злочини, контрабанда, мародерство, торгівля людьми, а також зловживання в умовах надзвичайних ситуацій. Досвід країн, що зазнали збройної агресії, зокрема і України, свідчить про рефлекторну і не завжди адекватну відповідь на нестандартні злочинні прояви та криміногенні загрози. Разом із тим, має місце брак дієвих кримінологічних заходів протидії злочинності в умовах війни.

Проблемам протидії злочинності присвячені роботи таких науковців як В. С. Батиргарєєва, А. М. Бабенко, О. М. Бандурка, В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, С. С. Шрамко та інші. Попри наявний вагомий внесок наукової спільноти у дослідження цього питання, завжди лишається потреба у проведенні нових досліджень, оскільки динамічний розвиток науки, культури, технологій, правових норм та соціальних структур потребують відповідного захисту від злочинних посягань. Війна, як фактор злочинності та як фонове для злочинності явище, у більшій мірі потребує зусиль науковців і практиків для стримування злочинності і протидії їй.

Мета статті – встановити значення заходів протидії злочинності в умовах війни в контексті цивілізаційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Всю осяжну і неосяжну історію людства, як правило, ми називаємо «еволюція», яку «Велика українська енциклопедія» визначає як одну з форм руху, розвитку у природі й суспільстві – безперервний, поступовий, спрямований, незворотний перехід з одного стану в інший¹. Тож фізіологічний і психологічний розвиток людини здійснювався перманентно еволюційним шляхом. Цей шлях супроводжувався не суто біологічними змінами, а й надбанням і усвідомленням таких характеристик як-от: самосвідомість, абстрактне мислення, культура, духовність, мораль, справедливість, релігія, безпека, наука тощо. На ряду із цим або ж в результаті цього розвитку відбувалася і соціальна еволюція, яка тією ж енциклопедією визначена як «термін філософії та соціології на позначення поступового, лінійно-незворотного, висхідного розвитку суспільства від нижчих шаблів до вищих; перенесення еволюційних принципів розвитку природи (боротьби за виживання і природного відбору) на соціальні явища і процеси»².

З наведеного вбачається, що ми, людство, і всі наші здобутки є тисячолітнім надбанням наших пращурів. Можливо не всі досягнення попередніх цивілізацій перейшли сучасному людству у спадок і не всі етапи

¹ Еволюція / Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%95%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F>.

² Еволюція соціальна / Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/%D0%95%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0.

еволюції ми проходили «лінійно-незворотньо», через війни, катастрофи чи інші фактори. Проте, загалом, ми поступово накопичуємо знання і досвід, і навіть тоді, коли цей процес має прогалини, все ж таки кожна наступна цивілізація стоїть на плечах попередніх.

В контексті вище зазначеного, та посилаючись на ретроспективний аналіз цивілізаційного минулого ми можемо стверджувати про існування тисячолітньої історії злочинності. Принаймні ту історію, яку ми можемо осягнути і простежити через численні історичні джерела. Від стародавніх часів, які ми маємо можливість досліджувати, до сучасності людство стикалося з різними формами злочинної діяльності, починаючи від простих крадіжок, вбивств і насильства до організованої злочинності та сучасних кіберзлочинів. Принагідно зауважити, що частина кримінальних правопорушень (наприклад: проти життя, здоров'я, власності) попри певні трансформації не покидають кримінальний простір і понині.

Разом із цим, історія боротьби та протидії злочинності також є частиною історії права та розвитку правових інституцій, таких як правоохоронні органи, суди, в'язниці. Тож концепція покарання та протидії злочинності існує ще з давніх часів і зберігається до сьогодні.

Історична ретроспектива свідчить, що за тисячі років до нашої ери злочинність і її різні прояви не лише існували, як якісь незрозумілі явища, а цілком свідомо визначалися і фіксувалися в кодексах законів, літературних творах, а також у письмових джерелах. Так, близько 2400 р. до н. е. Урукагіна, цар міста-держави Лагаша, яке було одним із перших шумерських поселень, виниклих у кінці V тис. до н. е., здійснив економіко-правову реформу, що призвела до важливих соціальних змін. Зокрема, зменшилась кількість посад наглядців у різних галузях виробництва, було заборонено жерцям самовільно брати плоди з садів воїнів, начальники позбавились права набувати майно у своїх підлеглих дешевше ціни, виставленої продавцем. Їм також заборонялося показувати підлеглим «свій гнів», тобто переслідувати їх, якщо угода не відбулася. Одночасно Урукагіна видав накази і «звільнив громадян Лагаша від небезпек життя, обману, крадіжки зерна і скарбів, від убивства і злону». Він встановив кару, щоб сильний не кривдив «сироту і вдову»¹. Ці дані свідчать про те, що більше 4400 тисяч років потому, зокрема в шумерських державах, уже існувала система законів і правових норм, спрямованих на забезпечення справедливості та захист громадян, у тому числі від кримінально-протиправних посягань. Реформи Урукагіни містять відсилки щодо регулювання соціальних відносин, захисту слабших верств населення (сиріт і вдів), а також обмеження зловживань з боку можновладців та представників вищих верств. Зв'язок з сучасними злочинними проявами є очевидним, адже крадіжка, вбивство, кримінальні правопорушення з корупційною складовою є частиною сучасного кримінально-правового законодавства, а проведені тогочасні соціально-

¹ Гончаренко В. Д. Реформи царя Урукагіни (близько 2400 р. до н. е.) *Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн: У 2 т. / За ред. В. Д. Гончаренка.* – Київ : Ін Юре, 1998. Т. 1. С. 5–7.

економічні реформи (захист вразливих категорій населення) є нічим іншим, ніж загальносоціальними заходами протидії злочинності. Не будемо оригінальними і процитуємо класика Ф. фон Ліста: «Найкраща кримінальна політика – це найліпша соціальна політика». Отже, немає сумнівів, що загальносоціальне запобігання злочинності в цілому та будь-якого її виду, зокрема, за масштабами заходів, що воно поєднує, та результативністю впливу на ці негативні прояви є визначальним стратегічним напрямом за будь-яких часів¹.

Варті уваги також кримінально-правові положення шумерських законів часів правління династій Ісіна і Ларси (XXI – XVIII ст. до н. е.), які вже тоді враховували форму вини (умисел та необережність). У них вперше встановлювалася відповідальність за втрату вагітною дочкою вільного чоловіка плоду своєї дитини, причиною чого став необережний поштовх сторонньої особи. За дії з такими наслідками винуватий зобов'язаний був заплатити потерпілій 10 сиклів срібла. Якщо ж хто-небудь умисно наносив такій особі удар і вона втрачала плід дитини, то він зобов'язаний був заплатити потерпілій 1/3 міни срібла².

Найвищого розвитку серед держав Стародавнього Сходу кримінальне право набуло у Вавилонії, яка існувала в період з поч. XX ст. до н. е. до першої пол. VI ст. до н. е. Це детально підтверджується змістом законів царя Хаммурапі (1792–1750 рр. до н. е.), в преамбулі до яких монарх повідомив про усі свої найважливіші діяння в інтересах богів, держави і народу в сфері економіки, політики та оборони³. Здійснивши догматичний аналіз кримінально-правових положень цього акту М. І. Колос виділив одинадцять окремих груп складу злочинів, а саме: злочини проти бога (церкви) (§§ 6, 8, 110); злочини проти царя (палацу) (§§ 6, 8, 15, 16); злочини проти життя людини (§ 153); злочини проти здоров'я людини (§§ 196–201, 206–211, 213, 214, 218 – 220); злочини проти волі (свободи), честі і гідності людини (§§ 11, 13, 14, 34, 132, 143, 192, 193–195, 202–205, 282); злочини проти статевої свободи людини (§§ 129, 130, 154, 155, 157); злочини проти власності (§§ 7–10, 15, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 253, 255, 256, 259, 260, 265); злочини у сфері господарської діяльності (§§ 107, 108, 116, 226, 227, 251, 252); злочини проти безпеки виробництва (§§ 229 – 233); злочини проти правосуддя (§§ 1–5, 109); злочини проти військової служби (§§ 26, 33, 34)⁴.

Практично всі об'єкти, поставлені під охорону законами царя Хаммурапі, знаходять своє відображення в чинному кримінальному законодавстві України. В контексті нашої роботи привертає увагу зміст

¹ Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2020. С. 80–81.

² Законы царя Хаммурапи // Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран (комментированная) / сост.: Л. Н. Маймескулов, Д. А. Тихоненков ; под ред. Л. Н. Маймескулова. Харків : Право, 2011. С. 25.

³ Гончаренко В. Д. Законы царя Хаммурапи (XVIII ст. до н. е.) // Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн : У 2 т. / За ред. В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре, 1998. Т. 1. С. 9–37.

⁴ Колос М. І. Стародавній Схід: генезис кримінально-правового регулювання та охорони суспільних відносин. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право".* 2015. № 2 (12). С. 8.

преамбули цих законів і наявність злочинів проти військової служби. В преамбулі зазначено, що монарх вчиняє найважливіші діяння, в тому числі, в інтересах оборони, що прямо свідчить про вчинення заходів щодо забезпечення народу і держави від зовнішніх загроз, в тому числі воєнного характеру. Це є свідченням того, що монарх виступає не лише як керівник, але й як гарант миру та порядку, є відповідальним за безпеку всього населення. Задля цього монархом встановлювалися суворі покарання за порушення, що могли загрожувати цілісності держави, зокрема через військові злочини.

Окремі норми законів царя Хаммурапі, спрямовані на охорону встановленого порядку несення військової служби. Зокрема, в § 26 Законів передбачено, що коли важкоозброєний воїн (редум) або легкоозброєний – (баїрум), яким було наказано виступити в царський похід, відмовились виконати цей наказ, або найняли інших людей і послали їх замість себе, то за такі дії до порушників мала застосовуватися смертна кара, а їхні дома передавалися особам, які замінили їх у війську (§ 26). Такому ж покаранню підлягали військові начальники (декум чи лубуттум), які очолювали військовий загін у мирний час або під час царського походу, але не виконували особисто свої обов'язки, а покладалися на інших, найнятих осіб (§ 33). Крім того, якщо декум чи лубуттум порушували порядок взаємовідносин з підлеглими їм воїнами, зокрема, забирали собі майно редума, заподіявши йому шкоду, віддавали його в найми, видавали на суд сильнішому чи забирали собі подарунок воїна, даний йому царем, – то названі військові начальники також мали каратися смертною карою (§ 34)¹. Покарання встановлені за зазначені злочини свідчать про надзвичайно високий рівень вимог до виконання військових обов'язків і забезпечення порядку серед військових. Застосування смертної кари до порушників, вказує на неабияку увагу до цього підходу та прагнення забезпечити безперечне виконання військових обов'язків.

Регламентация військової служби на законодавчому рівні сприяла не лише підтримці дисципліни в армії, але й мала важливе значення для загальної безпеки країни і суспільства в умовах постійних зовнішніх загроз, зокрема воєнного характеру. Загалом, ці норми законів царя Хамурапі відображають рівень значущості дисципліни і порядку для стабільності, безпеки та захищеності держави і суспільства, що набуло важливого значення вже в ті часи і залишається актуальним донині.

На ряду із побіжним аналізом Шумерських законів і законів царя Хамурапі, у різні періоди стародавніх часів намагалися впливати на злочинність через створення законів та систем покарань також і в стародавньому Єгипті, Греції, Римі. Окремим джерелом боротьби зі злочинністю є Біблія та моральні настанови. В подальшому естафету перейняли середньовічні європейські суди та інквізиція.

¹ Колос М. І. Стародавній Схід: генезис кримінально-правового регулювання та охорони суспільних відносин. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право".* 2015. № 2 (12). С. 21-22.

Таким чином, цивілізаційна спадщина Стародавнього світу, пов'язана із законотворчістю та системами правопорядку, свідчить про прагнення древніх цивілізацій до регулювання соціальних відносин і підтримання стабільності та справедливості в суспільстві. Стародавні правові системи містили такі норми поведінки, які були покликані запобігати правопорушенням, а також забезпечувати справедливість у випадках їх порушення. Суттєва увага приділялась також обороні та злочинам, пов'язаним з військовою службою, адже роль армії була критично важливою для забезпечення миру і безпеки, що в ті часи доволі часто дорівнювалось виживанню та існуванню.

Одночасно із тим, на скільки нам відкривається історія законотворчості, злочинності та забезпечення покарання для злочинців, які у той час переважно мали функцію залякування та завдання страждань, настільки ж ми спостерігаємо і історію війн.

Війни були притаманні для усіх людських цивілізацій і усіх форм економічних стосунків, що існували та існують на землі. За підрахунками дослідників Веслін коледжу (*Weslean College*), починаючи з 3600 року до нашої ери у світі відбулося приблизно 14600 воєн, в результаті яких загинуло понад 3 мільярди осіб. (Для порівняння, у 2001 році чисельність населення земної кулі сягала трохи більше 6-ти мільярдів). А уся людська історія знала лише 292 роки без війни, і то є серйозні підозри, що деякі збройні конфлікти не були зафіксовані істориками¹. Попри те, що ці дані були опубліковані у 2003 році, ситуація кардинально не змінилася, адже з 2003 року війни не припиняли свій кривавий шлях: Ірак (2003–2011 рр.), Афганістан (2001–2021 рр.), російсько-грузинська війна (2008), російсько-українська війна (2014 – до тепер) та безліч збройних конфліктів та інтервенцій.

Все вище зазначене дає підстави вважати що як злочинність, так і війни можуть бути не просто негативними явищами, а й частинами еволюційного процесу розвитку цивілізації. У певному сенсі ці явища можна розглядати як симптоми внутрішніх суперечностей та боротьби між різними соціальними, політичними і економічними силами. Злочинність, наприклад, може бути наслідком соціальної нерівності або економічної несправедливості, тоді як війни часто виникають через боротьбу за території та ресурси, а також через ідеологічні розбіжності, релігійні відмінності або політичні амбіції.

Одночасно з цим, людство розуміє, що навіть на еволюційних етапах цивілізації ці явища не є необхідними або незмінними, тож можна і треба працювати над їх запобіганням або зменшенням. Говорячи про злочинність, а саме про протидію їй, то перші думки щодо протидії злочинності сягають часів середньовіччя (Платон, Аристотель), проте більш предметно це питання постало в епоху Просвітництва. Одвічні питання, що таке

¹ Війни в історії людства та нинішня війна в Іраку / Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/901246.html>.

злочинність, чому вона існує і яка її природа, спонукали науковців різних галузей не тільки давати відповіді на ці питання, а разом із тим замислюватися над тим, чи можна впливати на такий феномен, як злочинність. Тож пошук альтернативних заходів на противагу каральним згодом знайшов своє місце в сучасних теоріях кримінології та політиці правопорядку.

Що ж стосується війн, то жити без війни і збройних конфліктів прагнуть більшість народів і країн світу. Проте, реальність свідчить про інше. Попри спроби багатьох країн уникнути війн і збройних конфліктів через дипломатичні переговори, співпрацю, миротворчі ініціативи та міжнародні організації, які забезпечують механізми для мирного вирішення спорів, війни залишаються незмінною складовою сучасного життя людства. Впродовж чверті XXI ст. зафіксовано 26 воєнних інцидентів, серед яких війни, конфлікти, операції, інтервенції та вторгнення.

Міжнародний інститут стратегічних досліджень у Лондоні (IISS) на початку грудня 2023 року опублікував щорічний огляд збройних конфліктів. Він малює похмуру картину зростання насильства у багатьох регіонах. Дослідження, в якому розглядаються регіональні конфлікти, а не конфронтація наддержав між Китаєм, Росією, США та їхніми союзниками, документує 183 військові конфлікти станом на 2023 рік, що є найвищим показником за останні 30 років. Інтенсивність військових конфліктів зростає з року в рік: згідно з останнім дослідженням, кількість загиблих збільшилася на 14%, а кількість випадків насильства – на 28%. Автори дослідження описують світ, «в якому домінують конфлікти і збройне насильство на тлі збільшення кількості дійових осіб і складних мотивів, що перетинаються, глобального впливу і прискорення зміни клімату»¹.

Жорстока правда сьогодення підсвічує зв'язок подій минулого і сучасного світу в контексті війн і злочинності. Як раніше, так і сьогодні інтереси держав, боротьба за ресурси та території, національна гідність, релігійні відмінності, історичні суперечності, внутрішні політичні процеси призводять до війн, насильства і злочинності. І попри колосальний досвід руйнівних наслідків війни та деструктивного впливу злочинності, що глибоко вплинули на соціальні структури, психологію сучасних суспільств, політичні та економічні сфери, а також спричинили моральні травми, що передаються з покоління в покоління, вони (війна і злочинність) залишаються складовими сучасного еволюційного етапу.

І якщо злочинність є постійною супутницею всіх держав і народів, то війна все ж таки має симптоматичний характер. Одночасно із тим причини війн доволі тісно переплітаються з детермінаційним комплексом злочинності. У випадку початку війни, війна і злочинність паразитують одна на одній, що у подальшому, у повоєнний час, сприяє утворенню

¹ Тиравський В. У світі зафіксували рекордну кількість військових конфліктів за останні 30 років / Foreign Ukraine. URL: <https://foreignukraines.com/2023/12/21/the-world-recorded-a-record-number-of-military-conflicts-over-the-past-30-years/>

кримінальних структур, які часто мають свої корені у воєнних діях (тероризм, організована злочинність, торгівля людьми, наркоторгівля тощо).

Відповідь на питання, що міститься у назві цієї роботи, аж ніяк не може бути однозначною. В контексті еволюційного етапу, війни відбуваються на конкретних територіях, в певні часові рамки, яким властиві певний соціальний, економічний, політичний, правовий, безпековий, культурний, науковий релігійний рівні розвитку країни і суспільства. Ці відмінності стосуються також і злочинності, тож з кожною наступною війною заходи із протидії злочинності очевидно мають нарощувати свій запобіжний потенціал, за рахунок попереднього досвіду. На користь еволюційного етапу може свідчити вплив і трансформація злочинних практик, які під час війни стають більш поширеними, проте згодом не зникають, а пристосовуються до нових реалій і призводять до розвитку нових форм кримінальної діяльності.

Темпоральний характер заходів протидії злочинності в умовах війни свідчить про тимчасову реакцію на певні потрясіння, пов'язані з війною. Із закінченням війни і відновленням функціональності інститутів влади, рівень злочинності може знизитися. Тимчасовий феномен воєнно-обумовленої злочинності стосується не тільки воєнних і військових злочинів, які у період війни, як правило, сягають своїх найбільших показників, але й і ординарних кримінальних правопорушень, для яких війна стала живильним ґрунтом через ослаблення правопорядку, економічні труднощі, соціальну та психологічну напругу тощо.

Висновки. Заходи протидії злочинності під час війни можуть бути як темпоральним явищем, так і еволюційним етапом, в залежності від того, які зміни настануть в соціальній структурі та в правових інститутах після війни. Більшість кримінальних правопорушень у цей період можна розцінювати як тимчасову реакцію на особливості війни, але певні тенденції можуть залишитися навіть після її завершення, у повоєнний період. Важлива роль у вирішенні цього питання покладатиметься на проведення стабілізаційних заходів, відновлення правопорядку і розбудову нових інституцій.

Тому питання про те, чи є заходи протидії злочинності в умовах війни еволюційним етапом або темпоральним явищем, залишається відкритим і потребує подальшого дослідження в контексті конкретних історичних умов. І як тут не згадати слова американського публіциста ХХ століття Макса Ескалі: «Цивілізація – це безперервний пошук мирних шляхів вирішення конфліктів, загальне прагнення до миру»¹.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

¹ Війни в історії людства та нинішня війна в Іраку / Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/901246.html>

1. Війни в історії людства та нинішня війна в Іраку / Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/901246.html>.
2. Гончаренко В. Д. Закони царя Хаммурапі (XVIII ст. до н. е.) *Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн* : У 2 т. / За ред. В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре, 1998. Т. 1. С. 9–37.
3. Гончаренко В. Д. Реформи царя Урукагіни (близько 2400 р. до н. е.) *Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн*: У 2 т. / За ред. В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре, 1998. Т. 1. С. 5–8.
4. Еволюція / Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%95%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F>.
5. Еволюція соціальна / Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/%D0%95%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0.
6. Законы царя Хаммурапи // *Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран (комментированная)* / сост.: Л. Н. Маймескулов, Д. А. Тихоненков ; под ред. Л. Н. Маймескулова. Харків : Право, 2011. С. 11–25.
7. Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2020. 287 с.
8. Колос М. І. Стародавній Схід: генезис кримінально-правового регулювання та охорони суспільних відносин. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право".* 2015. № 2 (12). С. 1–30.
9. Тиравський В. У світі зафіксували рекордну кількість військових конфліктів за останні 30 років / *Foreign Ukraine*. URL: <https://foreignukraines.com/2023/12/21/the-world-recorded-a-record-number-of-military-conflicts-over-the-past-30-years/>

Стаття надійшла до редакції 25.02.2025

Iryna H. LUTSENKO,

PhD in Law

(*Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine*)

MEASURES TO COMBAT CRIME IN WARTIME: AN EVOLUTIONARY STAGE OR A TEMPORAL PHENOMENON?

This article analyzes the issues of crime during wartime and explores the role of counteractive measures within the context of civilizational development. The author examines how war affects the social, economic, political, and security aspects of a country, with a particular focus on the rising levels of violence and the breakdown of law and order in times of conflict. The article highlights that the consequences of war, similar to the crime itself, can alter social structures, shift interactions between states and citizens, and give rise to new forms of criminal activity, including war crimes, looting, terrorism, human trafficking, and violations of human rights. Additionally, the author discusses the historical

progression of crime alongside the ongoing existence of wars since ancient times. It is argued that historical experiences and examples can inform the development of measures to combat crime during wartime, especially considering current challenges. The author presents arguments supporting the view that measures to counteract crime in wartime represent both an evolutionary stage in humanity's civilizational development and a temporal phenomenon tied to specific events with time constraints.

Keywords: *measures to counteract crime, crime, war, armed conflict, evolutionary stage, temporal phenomenon, civilization.*